

Monument al soldat del Terç (Montserrat) (1965)

ELS IGUALADINS DEL TERÇ DE NOSTRA SENYORA DE MONTSERRAT

ANTONI DALMAU I RIBALTA

La història del tradicionalisme local és encara una assignatura pendent de la bibliografia igualadina. No ens referim tant als episodis dramàtics que van produir-se durant el segle XIX, amb motiu de les guerres carlines —que lògicament han merescut més atenció—, sinó sobretot a la trajectòria seguida al llarg de dos segles per un moviment polític i popular que va posar arrels profundes en la sociabilitat igualadina. En aquesta trajectòria polèmica, nuclis fidels de persones i moltes famílies senceres van dipositar un cúmul d'esperances i d'il·lusions al voltant d'uns ideals —«Déu, Pàtria, Rei i Furs», segons el lema de mitjan segle XIX— que, a cavall de la història agitada d'aquells temps, van traduir-se també en violències socials i, en alguns casos, en actes d'heroisme. Encara que només sigui com a introducció al tema central que ens ocupa, potser sigui bo avançar provisionalment una mirada ràpida a la trajectòria del carlisme igualadí.

TEMPS D'INSURRECCIÓ

En les pàgines del segle XIX, el rastre del tradicionalisme polític a la nostra ciutat es vincula lògicament a les tres guerres carlines, que van omplir aquest període històric d'insurreccions, de víctimes i d'instabilitat política i econòmica que ara no és el moment de relatar. Diguem només que la primera —o guerra del Set Anys, 1833-1840— va implicar una declaració d'estat de setge a Igualada, un pla de fortificació de la ciutat i un

bloqueig durant llargs períodes, principalment els anys 1838-1839. La segona —o guerra dels Matiners, 1846-1849— va comportar que, el dia 22 de febrer de 1848, una partida carlista d'entre 200 i 250 insurrectes (*trabucaires* o *matiners*) entrés de sorpresa en una Igualada totalment indefensa, hi causés algunes morts —quatre paisans i tres soldats— i estigués a punt d'apoderar-se de la vila. Tanmateix, el moment àlgid va arribar sens dubte en la tercera —1872-1876— i s'hi va produir l'entrada violenta i sagnant dels carlins a Igualada els dies 17 i 18 de juliol de 1873, un dels fets més dramàtics i luctuosos de la història de la ciutat i que va suposar la mort d'una trentena llarga de civils.¹ Encara un quart de segle després, aquesta pulsio violenta i insurreccional es reproduiria amb un aixecament fallit a Igualada protagonitzat l'octubre de 1900 per una partida d'un centenar de carlins de la ciutat i de la comarca, ben armats i sota les ordres de Josep Bisbal, de Can Bisbal de Montbui.

1. Aquest fet històric ha estat documentat principalment a Antoni Carner i Borràs, *L'entrada dels carlins a Igualada (17 i 18 de juliol de 1873)*, Barcelona: Ed. Rafel Dalmau, 1969, col. Episodis de la Història, núm. 124. Més valuosos encara són els testimoniatges de les persones que ho van viure directament i de les quals cal esmentar principalment els tres següents: Joan Serra i Constansó, *Mig segle de vida igualadina*, Barcelona: R. Tobella, imp., 1924 [Igualada: Ateneu Igualadí, 1978]; Pere Marbà i Cullet (*Pueblo Patirás*) en els seus articles a *El Sembrador* titulats «Voces amigas», 18-7-1931, i «Carta de Barcelona», 27-8-1932; i Salvador Vidal i Bisbal, de Cal Perico (vegeu Salvador Vidal i Tomàs, «L'entrada dels carlins a Igualada (1873). Un testimoni personal», a *Revista d'Igualada*, 55, abril de 2017, p. 6-17).

En els moviments d'aquells anys, ja va aparèixer també algun personatge rellevant, com ara Ramon Martí i Mirapeix, àlies *el vell Calló*, que el 1870 era un dels principals responsables del periòdic barceloní *La Convicció*, que dirigia Lluís M. de Llauder i de Dalmasas. Durant la guerra carlina, va ser delegat especial a les comarques d'Igualada i de Vilafranca. Segons el periodista tradicionalista Ramon Solsona —que era nebot seu—, després de l'ocupació de la ciutat pels carlins el 1873, Martí va aconseguir de Don Alfonso Carlos que reduís la contribució de guerra d'Igualada de 100.000 duros a només 10.000 i que li lliurés els 125 presoners que tenia com a ostatges.

Pel que fa a l'estructura local del moviment, és evident que, al marge dels casos individuals dels nombrosos guerrillers incorporats a les partides, cal dir que, de carlins organitzats, ja n'hi va haver a Igualada abans dels fets de 1873. L'existència d'aquesta organització es demostra, per exemple, per mitjà d'una menció escrita del gener d'aquell mateix any —set mesos, doncs, abans de l'atac— en què, en informar de les societats polítiques existents a Igualada, s'afirma que s'ha «*disuelto el club Carlista en razón á las circunstancias*».²

Evidentment, i amb independència del mal nom que el carlisme tenia entre àmplies capes de la població igualadina a causa sobretot de l'entrada de 1873, el tradicionalisme va mantenir nuclis poderosos d'adherits i de simpatitzants que ben aviat van treure el cap, de bell nou, en la vida local. Així, *El Porvenir de Igualada* de 23 de juny de 1883 (abans, doncs, de la creació del Centre Tradicionalista) publicava una carta que permet disposar d'una llarga relació del centenar de carlins —*neos*, en terminologia dels seus adversaris— i simpatitzants que hi havia en aquells moments a la ciutat.

2. *Memoria que la Villa de Igualada presenta á los Excmos. Sres. Ministro de Gracia y Justicia y Consejo Supremo de Estado, escrita al objeto de demostrar su importancia fabril é industrial*. Igualada: Imp. Vda. Abadal i fill, 1873. La memòria porta data d'1-1-1873 i va signada per l'alcalde, Miquel Castelltort, i els comissionats Miquel Baliu i Lluís Albín.

EL CENTRE TRADICIONALISTA

Ara bé: el Centre Tradicionalista no va néixer oficialment fins al 21 de juny de 1889, partint del paraigua que havia aixoplugat oficiosament moltes activitats dels carlins locals, és a dir, el Círculo Literario de Igualada, fundat deu anys abans pel sacerdot igualadí integrista Mn. Manuel Catarineu i Castells i amb domicili al carrer de Sant Roc, núm. 18. En aquell moment inicial, el nou Centre tenia 37 socis i feia constar com a domicili legal el del passeig de la Llibertat, 39. N'era president Josep Closa i Cañellas; vicepresident, Mariano Aguilera; i secretari, Ramon Solsona. L'objecte social figurava en l'article primer dels Estatuts: «*El Centro Tradicionalista de Igualada se crea con el objeto de facilitar las relaciones entre sus individuos y proporcionarles las distracciones y recreos propias de este género de Sociedades, con exclusión absoluta de todo juego prohibido por las leyes y disposiciones gubernativas*». Ser soci implicava pertànyer al Partido Tradicionalista. Curiosament, però, ni als estatuts ni al reglament no hi figurava cap altra menció a la ideologia específica de l'entitat.

Segons Ramon Solsona,³ els carlins es van anar reorganitzant «*fundando un Centro en la Calle de Santa Catalina, que después se trasladó a la del Alba y últimamente a la de San Roque, fusionándose con el antiguo Círculo Literario*». Aquest darrer local del núm. 18 del carrer de Sant Roc ja va ser per sempre l'estatge de la Comunió Tradicionalista igualadina, on va mantenir-se una activa vida social al voltant del cafè, el teatre i els actes pròpiament polítics.⁴

No és aquest el lloc d'analitzar la trajectòria que, a partir d'aleshores, va seguir el Centre Tradicionalista. Afegim només que, en les dèca-

3. Ramon Solsona i Cardona, *Mi ciudad y yo. Un período de historia anecdótica*, Igualada: N. Poncell imp., 1948, p. 29.

4. Sobre el local on es feia el teatre, existeix un programa commemoratiu dels vint-i-cinc anys de l'Esbart Dramàtic Igualadí (1915-1940) en el qual Ramon Solsona i Cardona descrivia la realitat física de l'espai. Jaume Ferrer i Piñol va evocar-lo a *Arrels igualadines*, I, 1990, p. 219-220.

Capçalera d'El Estandarte, quinzenal igualadí (1908-1910)

des següents, va anar reforçant la influència d'una militància relativament exigua amb quatre periòdics locals successius, ben editats i sempre molt bel·ligerants i agressius contra els sectors igualadins de signe liberal i republicà: *Sometent* (1905-1911), *El Estandarte* (1908-1910), *Llibertat. Quinzenal tradicionalista* (1915-1919, 1924-1926 i 1926-1930) i ?... *Interrogant. Setmanari agredolç* (1932). Un cop més, el publicista Ramon Solsona va ser en tot moment l'element clau en aquesta activitat periodística.⁵

Cremant forçosament etapes, hem de dir per acabar que, amb l'arribada de la Segona República (1931), els carlins de tot Espanya van poder reagrupar les seves forces i unificar els vells corrents en l'anomenada Comunió Tradicionalista. Però les disposicions a favor del laïcisme dels primers

governos del nou règim van radicalitzar aquest moviment polític, fins al punt que va convertir-se de fet en el principal partit de la dreta antirepublicana i en un dels focus més importants de les conspiracions promogudes per alguns sectors de l'exèrcit i per la dreta i l'extrema dreta espanyola. La propensió històrica del carlisme a agafar les armes a favor del «rei legítim» i de la religió catòlica va revifar-se i va motivar diversos incidents, com el que van protagonitzar uns quants igualadins el 9 de setembre de 1934. A aquest episodi, preludi de l'estat d'extrema tensió que es viuria ben poc després en les vigílies de la Guerra Civil, sí que convé ara dedicar-li un xic d'atenció, ja que es vincula a la història, ben propera en el temps, del que seria el Tercio de Requetés de Nuestra Señora de Montserrat.

ELS FETS D'OLESA (1934)

En efecte, aquell dia, els guàrdies d'assalt van detenir un contingent d'un centenar de requetès en un campament proper a Olesa de Montserrat, a

5. El seu pare, Ramon Solsona i Noguera (Igualada, 1849-1919), ja havia pres part en l'aixecament fracassat de l'octubre de 1900, com a conseqüència del qual va haver de fugir per salvar la pell: al cap de pocs dies va agafar un passatge cap a les Filipines, on va viure durant prop de dos anys.

Can Tubella del Cairat.⁶ Entre els detinguts hi havia sis joves pertanyents al Requetè Jaumí d'Igualada: Marcel Castells i Camins, Albert Domènech i Rius, Josep M. Llacuna i Alemany, Francesc d'Assís Rosich i Padró, Francesc Serarols i Sastre i Josep Soms i Lladó. Se'ls acusava de fer exercicis paramilitars amb armes. Tots els detinguts van ser conduïts a la comissaria d'Ordre Públic de la Via Laietana.

Tant a Igualada com a Barcelona, la premsa va dividir-se a l'hora de jutjar el caràcter de la reunió dels requetès, en funció lògicament de l'adscripció política de cada mitjà. Així, el conservador *Diari d'Igualada* va criticar severament la mesura i va publicar en els dies successius diversos fragments de la premsa carlista que negaven el caràcter militar de la trobada i es queixaven del presumpte mal tracte que haurien rebut els detinguts. El diari va demanar també, de manera reiterada, l'alliberament d'aquests joves, i va donar compte de la subscripció que el Centre Tradicionalista igualadí havia obert a favor d'ells, subscripció que va recaptar 850 pessetes.

Com és lògic, el republicà *L'Igualadí* ho va veure d'una manera ben diferent. Concretament, el 15 de setembre va publicar aquest comentari signat per Peius:

«*Carlins a la muntanya.*

«*Com ja deuen saber els nostres llegidors, diumenge fou copat per la policia a les muntanyes d'Olesa de Montserrat, un exèrcit (?) de carlins que s'entretenien practicant exercicis gimnàstics, amb pistoles i altres atuells necessaris per a fer gimnàstica a l'aire lliure.*

«*Amb aquest motiu, El Correo Catalán fa el paper de víctima; Diari d'Igualada fa de segon: s'excusa que no és carlí i el seu testafarro demana a l'autoritat que s'interessi pels carlinets detinguts, entre els quals n'hi ha cinc o sis de la nostra ciutat.*

6. Segons les fonts, 92 o 93. Vegeu, entre d'altres, *La Vanguardia* de l'11-9-1934 o el diari carlista de Madrid *El Siglo Futuro* del mateix dia, on la llista completa de detinguts apareix com a «Cuadro de honor del Carlismo catalán».

«*A veure si aquesta lliçoneta els servirà d'escarment per a no tornar a jugar a soldats, i menys comandats per un capellà trabucaire*».⁷

Els detinguts van ser alliberats tretze dies més tard, el 22 de setembre. Arribats a l'estació del tren d'Igualada, van traslladar-se directament cap a Santa Maria, on va cantar-se un Credo. Després va fer-se una reunió de benvinguda al local del Centre Tradicionalista. El diumenge següent, 30 de setembre, aquesta entitat va oferir un homenatge als requetès en el seu saló-teatre, amb discursos i sardanes al final.

Pocs mesos després d'aquestes detencions, i immediatament després dels anomenats Fets d'Octubre d'aquell mateix 1934, molts integrants de la Comunió Tradicionalista igualadina van esdevenir membres amb arma de l'Agrupación Ciudadana que es va crear aleshores a la nostra ciutat. Era una força civil, substituïda del Sometent, que s'encarregava del manteniment de l'ordre públic: una força dotada d'armament que era propietat de l'Estat (carrabines Remington del calibre 44) i organitzada en cinc grups que reunien un total d'uns 150 homes de significada adscripció dretana i ultraconservadora.⁸

LA GUERRA CIVIL

Com és prou sabut, el cop d'estat militar del 18 de juliol de 1936 no va triomfar a Catalunya, però sí que va instaurar una nova situació revolucionària, sota la fèrula d'uns Comitès Antifeixistes que, de manera immediata, van fer-se amb el poder local.⁹ Simultàniament, va desencadenar-se una onada de violència brutal contra els sectors con-

7. L'anomenat «mossèn trabucaire» era Mn. Joan Fortuny.

8. ACAN-AMI, Ajuntament, lligall 1934, D, Vigilància i Ordre Públic. Aquest personal era considerat com a militar en servei actiu «y todo insulto ó agresión contra él se estimará como realizado a fuerza armada y juzgado en consecuencia».

9. Miquel Térmens i Graells, *Revolució i Guerra Civil a Igualada*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

siderats «facciosos». Aquesta violència, en la més absoluta impunitat, va causar en el cas d'Igualada un total de 101 assassinats, sumant nascuts i residents de la ciutat. Dos grups socials, estretament vinculats a l'Església catòlica, van rebre principalment els efectes d'aquesta onada repressiva: d'una banda, els clergues i religiosos, entre els quals van produir-se un total de 35 assassinats; de l'altra, les persones d'ideologia i/o militància tradicionalista, que van sofrir un total de 22 víctimes. En aquest darrer cas, el preu pagat va ser especialment sagrant —en els sentits literal i figurat de la paraula— perquè els crims van concentrar-se en un nombre relativament reduït de famílies, algunes de les quals van perdre uns quants dels seus membres, fins al cas límit de quatre persones de la mateixa casa.¹⁰

No és estrany, doncs, que les persones que se sentien lògicament amenaçades per aquella onada de terror intentessin fugir de la ciutat fent ús de tots els mitjans, coneixences i influències que tenien al seu abast. Alguns van optar per tota classe d'amagatalls, tant a la mateixa comarca de l'Anoia com a la ciutat de Barcelona o altres indrets més llunyans. D'altres, els que van poder i s'hi van atrevir, van triar el camí del pas de la frontera, també amb tota classe de mitjans. La majoria d'aquests darrers van fer el trajecte ja prou conegut d'entrar en terres franceses i, d'allí estant, fos de manera immediata, fos al cap d'unes quantes setmanes, acostar-se cap al territori del País Basc francès per entrar a Espanya per la frontera d'Irun. Un cop en territori espanyol, eren rebuts per les organitzacions carlistes d'acollida, coordinades per la Comisión Carlista de Asuntos para Cataluña, un dels dirigents de la qual era l'igualadí Ramon Queralt i Gili. Finalment, altres soldats van optar per desertar de les tropes republicanes en les quals havien estat mobilitzats i passar a les tropes franquistes.

En l'endemig, s'havia produït un fet transcendent: el 19 d'abril de 1937 va promulgar-se el

decret del general Franco que ordenava la fusió de la Falange i la Comunió Tradicionalista en un sol partit d'estil feixista que portaria el nom de Falange Española Tradicionalista y de las JONS. El decret deixava els carlins en una posició subordinada —malgrat comptar amb una militància molt superior a la dels falangistes—, com va demostrar-se immediatament en el control dels càrrecs directius que aquests últims van detenir en l'àmbit català de la nova organització.

EL TERCIO DE REQUETÉS DE NUESTRA SEÑORA DE MONTSERRAT ¹¹

En qualsevol cas, la dinàmica que hem explicat per a Igualada, reproduïda lògicament en un gran nombre de poblacions catalanes, va generar un gruix notable de persones i famílies tradicionalistes concentrades en l'Espanya «alliberada» per les tropes franquistes. Moltes d'aquestes persones, sobretot els homes més joves, desitjosos de participar en l'anomenada Cruzada contra el comunisme, de lluitar contra l'enemic «roig» i de demostrar el seu patriotisme espanyol, van decidir allistar-se com a

11. Hi ha una nombrosa bibliografia sobre el Tercio, generada en bona mesura pels mateixos protagonistes, entre els quals cal destacar les obres de Mn. Salvador Nonell i Bru, que va escriure, entre d'altres, *Los requetés catalanes del Tercio de Nuestra Señora de Montserrat en la Cruzada Española (1936-1939)* (Barcelona: Ed. Casulleras, 1956), *Así eran nuestros muertos del Laureado Tercio de Requetés de Ntra. Sra. de Montserrat* (Barcelona: Ed. Casulleras, 1965) i *Diario de amor y de paz. Historia de la Hermandad del Tercio de Requetés de Ntra. Sra. de Montserrat (1939-2001)*, Barcelona: [s.e.], 2000. Vegeu també Robert Vallverdú Martí, *La metamorfosi del carlisme català: del «Déu, Pàtria i Rei» a l'Assemblea de Catalunya (1936-1975)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014, p. 24-41. Concretament sobre la participació de la unitat a la batalla de l'Ebre, cal esmentar també Estanislau Torres, *La desfeta del Terç de Requetés de Nostra Senyora de Montserrat*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993. Agraïxo les indicacions rebudes de Josep Miret i Mercè. Diguem finalment que hem consultat amb profit el fons que es troba a la biblioteca de l'Abadia de Montserrat.

10. Antoni Dalmau i Ribalta, *La Guerra Civil i el primer franquisme a l'Anoia. Els protagonistes*, La Pobla de Claramunt: Ajuntament, 2014.

Bandera de gala del Tercç

voluntaris en una unitat combatent. Així va néixer el que seria anomenat, a partir del 3 de setembre, Tercio de Nuestra Señora de Montserrat.¹²

Els membres d'aquesta unitat tenien dret a una uniformitat pròpia —inclosa la seva inseparable boina vermella—, podien alçar al costat de la bandera «*rojigualda*» la bandera amb la creu de Borgonya i marxaven al combat cantant l'himne del carlisme conegut com a *Marcha de Oriamendi*, himne que va esdevenir molt popular entre els rengles franquistes i que, en la seva versió més

coneguda, acabava dient: «*Por Dios, por la Patria y el Rey / lucharon nuestros padres. Por Dios, por la Patria y el Rey / lucharemos nosotros también*».¹³

Això, com acabem de dir, va ser a la primeria de setembre de 1936, a Saragossa. El dia 29 d'aquell mateix mes, una primera secció del nou Tercio, integrada per quinze homes, es va traslladar a Mediana de Aragón per prestar serveis de posició. El baptisme de foc del Tercio va produir-se el 28 de desembre del mateix any, quan ja comptaven amb una companyia de cent vint voluntaris i va produir-se l'atac a Belchite (Saragossa), en el qual van reforçar la guarnició de la plaça.¹⁴

El 19 de gener de 1937, el Tercio va passar a continuar la guarnició del poble de Codo (Saragossa), amb un nombre d'efectius de 182 homes. Allí van dedicar-se de ple a organitzar la fortificació i la defensa de la plaça. Més enllà d'algunes escaramusses, no van produir-se més incidents fins que van començar els que després es van conèixer com els combats de Codo, a partir

12. Els escassos falangistes catalans que hi havia a l'inici de la guerra van fer quelcom semblant amb l'organització a Burgos, el setembre de 1936, de l'anomenada Primera Centuria de la Falange Catalana (vegeu Joan Maria Thomàs, «Falangistes i carlins catalans a la "zona nacional" durant la Guerra civil (1936-1939)», a *Recerques*, 31, 1995, p. 7-18). En aquesta «centúria» van combatre tres igualadins: Ramon Matosas i Roca, Jaume (Santiago) Mussons i Claramunt i Pere Pelfort i Pons, el qual, com és sabut, hi va deixar la vida.

13. Un decret del general Franco de 27-2-1937 declarava l'*Oriamendi* «*canto nacional*» de la España Nacional, juntament amb el *Cara al Sol* de la Falange i la *Marcha Real*, amb lletra de José M. Pemán.

14. Anecdòticament, podem afegir que, segons la documentació que hem seguit, un soldat del requetè era proveït per al servei de les següents «*prendas menores*»: sabates (durada prevista, 6 mesos); espardenyes (3 mesos); cantimplora (6 anys); plat de llauna (3 anys); cullera (2 anys); got de llauna (3 anys); corretja de cuir (12 anys); guants (no consta); passamuntanyes (no consta); calçotets de tela (5 mesos); boina (6 mesos); jersei (no consta); camisa kaki (5 mesos); funda màrfega (no consta); mitjons (no consta); mocadors (3 mesos); tovallola (5 mesos); capot (8 anys); manta (no consta); pantalons (6 mesos); guerrera (6 mesos); cinturó (2 anys); sac morral (4 anys); i una corretja de la manta (no consta).

Combatents del Terç oint missa a Codo

del 24 d'agost de 1937. En la defensa de la plaça, durant dos dies, van morir 136 homes i només se'n van salvar 46 que, camps a través, van aconseguir d'arribar a Saragossa.¹⁵

No és aquest tampoc el lloc de completar tota la història del Tercio, per les files del qual van passar uns 1.600 combatents. Afegim-hi només, a manera de síntesi, que va participar en els fronts següents: Mediana de Ebro, Codo, Huertahernando (Guadalajara), La Serena (Badajoz), Vilalba dels Arcs, Serra de Cavalls, Sant Marc i avanç fins al riu (batalla de l'Ebre), Monterrubio de la Serena (Badajoz) i ofensiva de la Victoria (Toledo). Aquestes campanyes van causar-li un total de 319 morts, dels quals 249 eren requetès, 28 caporals i 23 sergents. A més de de les víctimes de Codo, el front d'Extremadura va implicar uns altres vint

morts i només a la batalla de l'Ebre —on el Tercio va sofrir, entre altres, una important desfeta als Quatre Camins i a la Punta Targa l'agost de 1938— van morir-ne 153 (un d'ells l'igualadí Manuel Solà i Díaz; un altre, Ramon Canela i Queralt, de Sant Martí Sesgueioles; i un altre, Fèlix Graells i Garriga, de Calaf).

En síntesi, més enllà de la lleialtat dels combatents a la seva unitat i de l'actitud que van anar prenent individualment a la llum de l'evolució del règim franquista, potser pugui cloure's aquest apartat amb aquesta síntesi final d'Estanislau Torres:¹⁶ «És una història, la del Terç, veritablement apassionant. I colpidora. És, d'altra banda, la història d'un col·lectiu que ja llavors, en aquells anys tràgics, havia quedat desfasat, tant políticament com cronològicament. Tant és així que, per a les

15. Per aquesta feta va ser-li concedida al Tercio la Laureada de San Fernando.

16. Estanislau Torres, *La desfeta del Terç de Requetès...*, cit., p. 7.

noves generacions —i per a les no tan noves— forçosament els han de sobtar determinades actituds i determinades situacions...».

ELS IGUALADINS DEL TERCIO

Completarem aquest repàs històric amb la relació dels igualadins que van formar part del Tercio de Nuestra Señora de Montserrat, uns combatents que lògicament van viure aquesta experiència vital en circumstàncies i amb sorts certament desiguals. Seguint un ordre alfabètic de cognoms i a la llum de la documentació que hem pogut anar obtenint de diferents arxius, donarem compte exclusivament d'unes mínimes dades biogràfiques relacionades amb els anys de la seva joventut i amb l'activitat tradicionalista que van seguir, en particular amb la peripècia personal de cadascun d'ells al mateix Tercio.¹⁷

Dos d'ells, Francisco Matosas i Salvador Cardona, ja eren membres d'aquesta unitat de combat des del primer moment. Els altres s'hi van afegir posteriorment. Les dades de tots ells són aquestes:¹⁸

MATOSAS I ROCA, FRANCISCO. Igualada, 1901-1998. Nét i fill de sengles alcaldes d'Igualada. Propietari i apoderat de banca. Casat. Domicili: carrer Nou, 14. De la lleva de 1922, va començar a servir el 1923, a la 4ª comandància d'Intendència, a Barcelona. El 1924 va ser traslladat amb tota la companyia a l'Àfrica, on va prendre part en les operacions de «*liberación*» del territori de Tetuan i de retirada de Xauen, al protectorat espanyol del Marroc, fins al 21-12-1934. Durant la guerra, ell i el seu germà Ramon van poder començar la seva fugida d'Igualada, a principis d'agost de 1936, gràcies a un salconduit de l'alcalde republicà Morera i Miserachs —obtingut amb la mediació de Salvador Fillat— i gràcies també al procurador i antic militant d'Acció Catalana Francesc Jordana i Albín, que, d'una manera desinteressada, els va traslladar personalment amb cotxe fins a la carretera de Capellades. Fins a Barcelona va ser-hi conduït per Geroni Solà, el fill del *Ton Sagal*. Amb l'ajut del consolat francès de Barcelona, tots dos germans van poder embarcar-se el 16-9-1936 a bord del vaixell de guerra *Tourville*. Un cop a França, van anar a viure prop de Marsella, a Saint

17. Les dues úniques referències bibliogràfiques que hem localitzat sobre els igualadins al Tercio són els articles següents: Ramon Solsona i Cardona, «Los combatientes igualadinos en el Tercio de Requetés de Ntra. Señora de Montserrat», a *Igualada. Boletín semanal*, 12-6-1943; i Josep Soms i Lladó, *La Veu de l'Anoia*, 30-1-2004.

18. Cal recordar també el nom de Josep Gabarró i Riba (Barcelona, 2-10-1915 – Vilalba dels Arcs, 30-7-1938), de Vilanova del Camí, un estudiant escolapi que va morir a la batalla de l'Ebre.

En els expedients personals de l'Archivo General Militar d'Àvila no figura el de Jaume Roca i Puget, que alguna vegada s'ha suposat que havia format part del Tercio (i que potser hi hauria mort).

Zacharie. S'hi van estar uns quants mesos, allotjats en una barraca, cuinant i rentant-se la roba. Allí van fer-se molt amics de l'alcalde francès i s'hi van retrobar amb Ramon Queralt (octubre de 1936). L'1-2-1937 va ingressar com a voluntari al Glorioso Tercio, a la 2ª companyia. Quatre dies després va ser traslladat al front d'Aragó, concretament a Codo (sector de Belchite), on va ser autoritzat a exercir les funcions de caporal, fins que el dia 11 del mateix mes va ser promogut a sergent provisional de milícies, per elecció del general *jefe* de las Milicias. El 16-8-1937 va sortir amb permís a Lugo i el 27 del mateix mes es va reincorporar a Saragossa fins al 28 de setembre. Llavors va quedar al capdavant d'un «*pelotón voluntario*» de tres caporals i quinze requetés que, emportant-se dos fusells metralladors Lebel per a la secció de requetés agregada a la companyia d'Esquiadors, es va traslladar a la vall del Tena, primer a Panticosa i després a Búbal (Biescas, Osca). El 30-9-1937 es van traslladar al Fuerte de Santa Elena. Continuant a la vall del Tena i a partir del novembre, el «*pelotón*» de guarnició es va traslladar, successivament, a Tramacastilla de Tena i a Piedrafita de Jaca, llocs on va actuar de comandant militar de la plaça. El 30 de desembre va ser destacat al Fuerte de Santa Elena i, finalment, a la seva plana major. Posteriorment va passar de manera successiva a Guadalajara; la província d'Àvila —on el 8-7-1938 va ser ferit lleument de metralla a San Esteban de los Patos, concretament a la mà i la cuixa dreta i a la cama esquerra—; a partir del 23 del mateix mes, en el pas dels rius Guadiana i Zújar i l'ocupació del Valle de la Serena (front d'Extremadura); i finalment a la batalla de l'Ebre, on va ser ferit al braç i avantbraç esquerre a Vilalba dels Arcs el dia 1-8-1938. Evacuat a l'Hospital Mercantil de Saragossa i a l'Hospital Militar de Cestona, més endavant seria reconegut com a «*caballero mutilado*» i rebria la Medalla de Sufrimientos por la Patria amb caràcter vitalici.¹⁹ Va causar baixa definitiva el 10-1-1939.²⁰

En saber que l'exèrcit franquista es trobava ja a Santa Coloma de Queralt, va abandonar l'Hospital

de Cestona on encara es trobava convalescent i va entrar amb les «*fuerzas liberadoras*» a Calaf, el mateix dia que ho feien a Igualada.²¹ Alcalde de la ciutat entre el 24-1-1939 i el 5-9-1940 (Comissió Gestora Municipal) i entre el 30-4-1941 i el 21-10-1951. Va ser delegat governatiu, «*jefe local*» de FET y de las JONS (a partir del 21-4-1943) i diputat provincial (1948-1951). El 1956, delegat comarcal de l'Hermandad del Tercio de Requetés de Nuestra Señora de Montserrat.

CARDONA I RENART, SALVADOR. Igualada, 1900 – Barcelona, 1954. Industrial tèxtil igualadí resident a Barcelona. Casat. Domicili: Portaferriassa, 20, pral. De jove, membre de la Joventut Nacionalista d'Igualada, on va ocupar càrrecs directius. Després, tradicionalista. Durant la guerra, va passar al bàndol «nacional» i el 27-11-1936 va ingressar com a voluntari al Tercio (quarta divisió), en la primera època. Inicialment va ser destinat a la plana major. Va ascendir a caporal. Propietari de la casa núm. 1 del carrer de Santa Anna (avui núm. 6), la primera d'Igualada que va tenir ascensor elèctric, el 1947.²²

Ja en la segona època, després de la defensa de Codo:

ARMENTERAS I SOTERAS, ANTONI. La Pobla de Claramunt, 1914 – Igualada, 1943. Escrivent. Solter. Domicili: rambla Sant Isidre, 14 i «Ateneu», 9. Estava sindicat al CADCI.²³ Allistament: 29-8-1935. Mobilitzat a Igualada el 24-03-1937, va incorporar-se a la 135 brigada mixta de la 31

19. Per les ferides del braç encara va haver de ser intervingut el maig de 1939 a l'Hospital de Cestona —on li van donar l'alta el 18-4-1939— i va deixar de presidir la Comissió Gestora Municipal durant un mes.

20. Expedient personal núm. 3127 del Tercio a l'Archivo General Militar d'Àvila.

21. Ell mateix va explicar aquest tram final de la seva peripècia bèl·lica al periòdic *Igualada*, 21-1-1964.

22. Expedient personal núm. 924 del Tercio (Arxiu General Militar d'Àvila).

23. A *Horitzons*, 3, 13-2-1937, hi ha un escrit d'un tal Antoni Armenteras, de la Pobla, «capatàs agrònom», en què s'oposa a la col·lectivització del camp.

divisió. El 24-9-1937 va passar al bàndol franquista al Vedado de Zuera, al nord de Saragossa, i el 9-11-1937, després de passar per l'Agrupación de Pontoneros, va ingressar al Tercio. La seva trajectòria va ser aleshores aquesta: front de Guadalajara; a partir del 23-7-1938, en el pas dels rius Guadiana i Zújar i l'ocupació del Valle de la Serena (front d'Extremadura); batalla de l'Ebre (front de Catalunya); i, a partir del 31-12-1938, agregat al grup d'Esquiadors de la 61ª divisió del Cuerpo de Ejército de Navarra. Amb el grup d'Esquiadors va passar almenys per Tremp i Ribes de Fresser (el juny de 1939). En l'endemig, havia estat ferit el 30-7-1938 a l'avantbraç i havia sortit de l'hospital d'Alhama el 10-8-1938; en sortir, li havien donat dotze dies de convalescència a Sant Sebastià, que va passar al domicili de Pepe Closa i Boyer, al carrer Trueba, 11, punt de trobada de molts igualadins. Llicenciat el juliol de 1939. Va traspassar poc després d'acabada la guerra, de mort natural.²⁴

BERNADAS I ROIG, SALVADOR. Igualada, 1917–2006. Barber. Domicili: rambla Nova, 12. Casat. Durant la guerra va passar al bàndol franquista i va pertànyer al Tercio (boina roja). Va ingressar a l'hospital de Casp per esgotament i el 4-8-1938 va ingressar a l'hospital de los Pobres. Reincorporat al Tercio el 21-3-1939. Camarada de la delegació local d'Ex-cautivos.²⁵

BRUCH I CAPDEVILA, PERE. Sant Boi de Lluçanès, 1918 – Igualada, 2011. Sacerdot. Durant la guerra, essent seminarista, va desertar de l'exèrcit republicà i va passar a França. A continuació, va entrar per Irun i el 28-1-1938 va ingressar com a requetè del Tercio. Va servir al front de Guadalajara, a Extremadura i a la batalla de l'Ebre, on va viure la defensa de Vilalba dels Arcs i de la posició dels Quatre Camins. El 23-12-1942 va passar al Rgto.

24. Expedient personal núm. 268 de l'Archivo General Militar d'Àvila.

25. Expedient personal núm. 538 de l'Archivo General Militar d'Àvila.

de Infantería núm. 114, 2° bat. (metralladores), d'on va causar baixa el 4-1-1943 per ingressar a la Tenencia de Vicaria Castrense. Va celebrar la seva primera missa el 4-6-1944 i va exercir la seva tasca sacerdotal durant molts anys a Igualada i comarca. Tradicionalista fervent, també va ser membre de l'Associació Sacerdotal de la Santa Creu, pertanyent a la prelatura de l'Opus Dei.

BUSQUÉ I CORBELLA, JOSEP. Igualada, 1917–1994. Administratiu. Casat. Domicili: Carme Verdaguer, 6. Durant la guerra, va passar al bàndol «nacional» i, afiliat com a falangista, va formar part de la 1ª Bandera de Catalunya de FET y de las JONS (primera subdivisió). El 14-9-1938 va ingressar com a voluntari al Tercio (boina roja), amb el qual va intervenir en les operacions següents: front de Catalunya (batalla de l'Ebre, a partir del 20-10-1938); Extremadura (contraofensiva del sector de Monterrubio de la Serena – Valsequillo, gener de 1939) i, acabada la guerra, Toledo (sector sud del cap de pont de Toledo i pas del riu Tajo, 26 i 27-3-1939). Acabada la guerra, va reincorporar-se al Tercio el 21-3-1939 (segona companyia), on va causar baixa el 25-9-1939. Des de 1942 i fins a la seva jubilació de 1977, secretari de la Delegació Local de la CNS.²⁶

CASTELLS I CAMINS, MARCEL. Igualada, 1915–2004. Mecànic tèxtil i ajudant de contramestre. Fill d'Antoni Castells i Lluçà, dirigent del Centre Tradicionalista. Casat. Domicili: Soledat, 83 i 99. Carlí i fejecista. El març de 1932, elegit vocal de la junta directiva del Requetè Jaumí. El 19-4-1934 va tenir una baralla al carrer amb tres anarquistes i va ser ferit a la mà per Esteban Rincón Ventura. El 9-9-1934 va ser detingut pels guàrdies d'assalt en el campament de Can Tubella, a Olesa de Montserrat. Després dels Fets d'Octubre, membre amb arma de l'Agrupación Ciudadana (1934). Durant la guerra, va amagar-se a Sant Boi de Llobregat. Mobilitzat, l'agost de 1938 va ser destinat a serveis auxiliars

26. Expedient personal núm. 268 de l'Archivo General Militar d'Àvila.

i posteriorment va incorporar-se a la 62 brigada, 245 batalló, 3ª companyia de l'Exèrcit republicà (front de Tremp). El desembre d'aquell mateix any, va passar a l'«Espanya nacional», on el 21-1-1939, a Casatejada (Cáceres), es va integrar al Tercio (boina roja). Després de la guerra, el 31-1-1939 va ser incorporat a la 4ª Compañía del Tercio, a Santa Cruz del Retamar, i el 26 i 27-3-1939 va prendre part en l'operació del pas del riu Tajo.²⁷

CASTELLTORT I CUADRENY, EUDALD. Igualada, 1916–2000. Empleat de banca. Casat. Domicili: Òdena, 8, i Sant Agustí, 44. Tradicionalista i fejecista. Mobilitzat, va desertar cap al bàndol franquista. Després de passar per l'Hospital Militar de Pamplona, el 28-4-1938 va incorporar-se a la Unidad de Instrucción de la 1ª División de Navarra i va ingressar al Tercio de Lácar, una unitat carlista. El 28-8-1938 va ingressar al Tercio i en els mesos posteriors va passar pel front de València, l'hospital militar de Saragossa, Pamplona, l'Ebre, Extremadura, Toledo i l'hospital militar de Sevilla, d'on va sortir el 24-1-1939. Boina roja, va reincorporar-se al Tercio el 21-3-1939 i el 26 i 27-3-1939 va participar en l'operació del pas del riu Tajo i avançament dels dies successius fins a l'1-4-1939, dia d'acabament de la guerra. Del 12-7-1940 al 30-8-1941 encara va haver de passar a fer el servei militar al Batalló d'Infanteria ciclista núm. 3 de Barcelona.²⁸

FERRER I ROSSICH, ANTONI [també *Ferré* i *Rosich*]. Aguiló, Conca de Barberà, 1919 – Igualada, 1998. Electricista i comerciant. Casat. Durant la guerra, va ingressar el 21-4-1938 al Tercio (boina roja). El setembre de 1938 es trobava a l'Hospital Militar de Sestao, per esgotament físic. El 17-9-1938 va sortir-ne i li van concedir deu dies de convalescència, que va passar a Sant Sebastià (c/. Trueba, 9). Acabat el conflicte bèl·lic, reincorporat al Tercio el 21-3-1939.²⁹

27. Expedient personal núm. 1077 de l'Archivo General Militar d'Àvila.

28. Expedient personal núm. 1085 de l'Archivo General Militar d'Àvila.

GAVARRÓ I CASTELLTORT, JAUME [també *Gabarró*]. Igualada, 1917 – Barcelona, 1981. Fabricant de mobles antics i promotor cultural, especialment a la Pobla de Claramunt. Casat. Membre del Tercio (boina roja), a l'expedient núm. 1994 de l'Archivo General Militar d'Àvila només hi consta la carpeta amb la menció, també, de la Milicia Nacional del 5° Cuerpo de Ejército i un paper amb la menció d'evadit de 20-1-1938.

LLADÓ I GUMÀ, JOAN [també *Gomà*]. Igualada, 1919–1993. Escrivent. Domicilis: carrer Nou, 45, 2n 2^a, i Soledat, 92. Durant la guerra, afiliat a la UGT. Soldat de la lleva de 1940, es va incorporar al II cos d'exèrcit de Santander i després al cos d'exèrcit XV, a l'exèrcit de l'Ebre (divisió de metral·ladores núm. 42). Va desaparèixer el 10-10-1938 i va passar al bàndol franquista, on va ser incorporat a la caixa de reclutes de Burgos. El desembre de 1938 va ingressar al Tercio i va ser enquadrat a la 4ª companyia. Després de la guerra, va prestar servei actiu a la plana major del Regimiento de Infantería de Montaña núm. 50, a Figueres.³⁰

MATA I LLADÓ, JOAN DE MATA. Igualada, 1918 – Cancún, Quintana Roo (Mèxic), 1977. Escrivent. Domicili a Igualada: Sant Sebastià, 36, 1r 2^a. Casat. Afiliat a les files del Requetè de Barcelona i a la Comunió Tradicionalista des de 1935, quan tenia disset anys. Quan va esclatar la rebel·lió militar del 18 de juliol, s'hi va adherir i es va revoltar a Barcelona amb les forces de la caserna de Caballería de Montesa, del carrer de Tarragona. Va estar pres a la Model des del 10-11-1936 fins al 19-7-1937. Va passar a la «Espanya nacional» el dia 27-11-1937 i el 24-11-1937 es va incorporar a les files del Tercio, a les quals va pertànyer fins al 27-10-1939. Va resultar ferit al cap en l'assalt al tossal de Sant Marc, una prolongació de la serra de Cavalls, el 30-10-1938, i va passar pels hospitals

29. Expedient personal núm. 1799 de l'Archivo General Militar d'Àvila.

30. Expedient personal núm. 2785 de l'Archivo General Militar d'Àvila.

d'Alcanyís i de Loiu (Bilbao). Caporal. Acabada la guerra, a partir del 26-7-1939 va prestar serveis d'escorta al Teniente General Jefe de la IV Regió Militar, Luis Orgaz. De retorn a Igualada, va ser vocal de la junta gestora del Centro Nacional i Jefe Comarcal de la Comunió Tradicionalista. El 19-6-1946 va marxar a viure a Mèxic.³¹

PLANS I SINGLA, JOAN. Rocafort, 1913 - ? Forner. Casat. Domicili: Roser, 3. Després de passar a la zona «nacional», el 25-1-1938 va ingressar al Tercio (boina roja). El setembre de 1938 va estar ingressat a l'hospital de Torrelavega per un problema d'otitis crònica. A l'octubre se li va expedir una ordre de crida i cerca per una absència indeguda, potser per traslladar-se a Sigüenza, on tenia hospitalitzat el seu germà. En realitat, va ser trobat finalment a Alcanyís. Va estar al front de Guadalajara i va prendre part a partir del 23-7-1938 en el pas dels rius Guadiana i Zújar i l'ocupació del Valle de la Serena (front d'Extremadura); i, el gener de 1939, en la contraofensiva de Monterrubio-Valsequillo. Ja al sector de l'Ebre, el 31-7-1938 va ser ferit al braç a Vilalba dels Arcs. Va passar per l'hospital de Casp. Ex-combatiente del Ejército Nacional, condecorat amb «las Cruces de Guerra, Roja del Mérito Militar y Medalla de la Campaña».³²

PLANS I SINGLA, RAMON. Rocafort, 1910 - ? Pagès. Solter. Domicili: Aurora, 11. El 25-1-1938 va ingressar com a voluntari al Tercio (4ª companyia). Va incorporar-se a la unitat a Ciruelos (Guadalajara) i va participar a partir del 23-7-1938 en el pas dels rius Guadiana i Zújar i l'ocupació del Valle de la Serena (front d'Extremadura). Traslladat al front de Catalunya, va prendre part en la batalla de l'Ebre, on va ser ferit l'1-8-1938 en la defensa de la posició de Quatre Camins. Evacuat als hospitals d'Alcanyís i Hospital Mercantil, hi va romandre fins a l'1-9-1938, en què va reincorpo-

rar-se a la unitat. El 23-9-1938 va ser ferit novament, de metralla, a la posició de Puig Cavalier, davant la serra de Cavalls (sector de Gandesa). Va sofrir ferides a la mà esquerra —amb pèrdua del dit petit—, cuixa dreta i genoll esquerre. Aleshores va ser evacuat als hospitals de Mondáriz i de Vitòria. El 30-3-1939 va ser llicenciat com a mutilat útil sense aptitud per a tot servei. Reconegut com a Caballero Mutilado Permanente (membre del Cuerpo de Mutilados de Guerra por la Patria a partir de l'1-3-1978). Medalla de Sufrimientos por la Patria (1943). Després de la guerra va treballar de sereno a La Voz de España, S.A., de Barcelona. Va establir la seva residència a Igualada.³³

RATERA I RIBA, ANTONI. Igualada, 1910–1986. Serraller i conserge. Solter. Domicili: rambla General Vives, 23, 2n 1^a. Durant la guerra, va ingressar el 7-11-1937 en el Tercio (boina roja). Va estar al front de Guadalajara; va prendre part a partir del 23-7-1938 en el pas dels rius Guadiana i Zújar i l'ocupació del Valle de la Serena (front d'Extremadura); a la batalla de l'Ebre (front de Catalunya); novament al front d'Extremadura el gener de 1939 (contraofensiva de Monterrubio-Valsequillo); i, ja després de la guerra, a les operacions del pas del riu Tajo (cap de pont de Toledo, 26 i 27-3-1939). El 10-5-1939 va ingressar a l'hospital de Baracaldo per una contusió al colze dret.

SAUMELL I CARLES, MIQUEL. Jorba, 1918 - Barcelona, 1998. Escrient i comerciant. Casat. Domicili a Igualada: Indústria, 4. Durant la guerra, probablement va restar amagat o emboscat durant molts mesos, fins que cap a l'octubre o el novembre de 1937, va passar a la zona franquista. El gener de 1938 va enrolar-se en el Tercio fins que, l'agost de 1938, va rebre una «gloriosa herida» a la cama dreta al front de l'Ebre, motiu pel qual va ser traslladat als hospitals de Casp i del Sagrado Corazón, de Saragossa. Incorporat de bell nou a finals d'any, acabaria ascendint a sergent d'infante-

31. Expedient personal núm. 3129 a l'Archivo General Militar d'Àvila.

32. Expedient personal núm. 3923 a l'Archivo General Militar d'Àvila.

33. Expedient personal núm. 3924 a l'Archivo General Militar d'Àvila.

Enterrament de cossos de requetès a Montserrat (1961)

ria. Acabada la guerra, va ser caporal de la Milícia Nacional de FET y de las JONS. Reincorporat al Tercio el 21-3-1939. Va ser secretari en causes judicials contra presos republicans almenys el febrer i març de 1940. Cap a la segona meitat dels anys 40 va traslladar-se a Barcelona.³⁴

SOLÀ I DÍAZ, MANUEL. Igualada, 1911 – Vilalba dels Arcs, Gandesa, 1938. Germà marista. Ingressat a l'institut marista el 1922, va emetre els vots perpetus a les Avellanes el 15-8-1932. En declarar-se la guerra, era a València i va aconseguir refugiar-se a casa dels seus pares, a Igualada. Implicat en l'engany del vaixell *Cabo San Agustín*, va salvar la vida després de passar per la txeca de Sant Elies i el 15-10-1936 va anar a parar a la Model. Al cap de nou mesos, la causa va ser sobreseguda, però va quedar a disposició de l'autoritat governativa, que va ordenar traslladar-lo al castell de Montjuïc,

34. Expedient personal núm. 4793 a l'Archivo General Militar d'Àvila.

al batalló disciplinari. Però al cap de tres dies, l'obtenció d'un permís li va donar l'oportunitat de passar per casa i finalment fugir cap a Calaf i d'allí a Andorra, on va arribar l'11-10-1937. Va passar a la zona franquista per Hendaia i el 21-11-1937 es va allistar com a soldat voluntari al Tercio, on va ascendir a caporal. Va passar pel front de Guadalajara. Mort en combat durant la batalla de l'Ebre, a les vinyes dels Quatre Camins, va ser incorporat a la llista oficial dels nou igualadins «caídos por Dios y por España». Segons el llençatge militar de l'època, «*tuvo heroica muerte*» — membre de la Secció de Xoc, una bala va esclatar-li a la boca— i va caure «*habiendo demostrado en todo momento antes de su muerte verdadero espíritu de sacrificio*». Les seves despulles van ser inhumades a la cripta de Santa Maria el 21-11-1943. Va deixar escrit un *Diari personal*. El 13-3-1952 li va ser lliurada a la seva mare, Obdúlia Díaz, la medalla de la Ciutat de Barcelona, com va fer-se amb tots familiars dels requetès difunts.³⁵

SOMS I LLADÓ, JOSEP. Igualada, 1917 – Barcelona, 2015. Oficinista. Domicili: Sant Carles, 28. El 9-9-1934 va ser detingut pels guàrdies d'assalt en el campament de Can Tubella, a Olesa de Montserrat. Durant la guerra, va passar al bàndol franquista el 22-1-1937 i va integrar-se al Tercio (boina roja). El 29-1-1938 va ser donat d'alta de l'Hospital del Salvador, on havia estat ingressat per bronquitis. Procedent d'Extremadura, va prendre part a la batalla de l'Ebre. Tanmateix, després d'una dotzena de dies terribles i afectat per un «reuma nerviós» que el va immobilitzar de cames i braços, el 13-8-1938 va ser traslladat a hospitals de Saragossa, Logronyo, Sestao i Torrelavega. Segurament, aquesta malaltia li va salvar la vida, perquè el 19-8-1938 va produir-se la desfeta del Tercio. Va traslladar el seu domicili fora d'Igualada i va treballar a l'ajuntament de Barcelona.

35. Expedient personal núm. 4956 a l'Archivo General Militar d'Àvila.

XUCLÀ I LLOBET, ANTONIO. Cervera, 1914. Advocat. Casat. Tradicionalista, fejecista i ja falan-gista el juliol de 1934. Durant la guerra, va passar a la zona franquista a través d'Irun i es va integrar a la 2ª Brigada de Navarra, 6ª Bateria, 61 divisió de Sopuerta (Biscaia), com el també igualadí Jaume Murt. Va lluitar en el Tercio, on va arribar a alferes provisional d'Infanteria. Campanyes: fronts de Biscaia, Santander i Astúries; Osca, avanç d'Aragó, conquestes de Balaguer i Camarassa; front establitzat del Segre; batalla de l'Ebre; contraofensiva d'Extremadura (Monterrubio i Valsequillo); ruptura del front de Madrid, sector Tajo. Després de la guerra, incorporat a la secció d'Antitanques de la 74 Divisió, a Castelló d'Empúries. A partir del 25-10-1939, delegat comarcal dels Ex-Combatientes, fins al maig de 1942. El 23-2-1941 va ser el principal orador en l'acte de la fundació de la Centuria Pedro Pelfort, celebrat a la Rambla. Resident a l'Avda. Gaudí, 68, de Barcelona, va treballar a l'ajuntament.³⁶

EPÍLEG

Acabada la guerra, concretament el 8 d'octubre de 1939, els membres del Tercio van lliurar la seva bandera de gala i els banderins de les companyies a la basílica de Montserrat, on encara poden veure's en el cambril de la Verge. Aquarterada a Montcada, la unitat dels carlins s'havia anat esllanguint pels llicenciaments i pròrrogues dels requetés, fins que va ser dissolta per ordre de la IV Regió Militar el 26 d'octubre de 1939.

El pas dels anys va anar dispersant els antics membres del Tercio, alguns dels quals van viure amb disgust allò que consideraven la utilització i la desconsideració del tradicionalisme per part del règim de Franco. Tanmateix, per preservar la unitat i el record dels anys de guerra, el 7 de desembre de 1956 van ser aprovats pel bisbat de Barcelona

36. Expedient personal núm. 5536 a l'Archivo General Militar d'Àvila.

els estatuts de l'Hermandad de Excombatientes del Tercio de Requetés de Nuestra Señora de Montserrat, emparada en el dret canònic. L'esforç d'aquesta germandat, que tenia com a principal ànima impulsora Mn. Salvador Nonell i que feia trobades regulars d'excombatents, va ser promoure l'edificació d'un monument-crypta dedicat als morts del Terç, que finalment va inaugurar-se a Montserrat el dia 1 de maig de 1961. Va ser sufragat pels donatius dels membres del Terç, per particulars i empreses i per diverses administracions públiques. L'ajuntament d'Igualada, concretament, hi va contribuir amb cinc mil pessetes.³⁷

Pel que fa al carlisme igualadí, justament en la primera postguerra comptava amb vuitanta afiliats, xifra a la qual va afegir-se en els anys immediatament següents una vintena d'homes pertanyents a una nova generació.³⁸ En aquella època, encara en el moment àlgid de la identificació amb el nou règim, els tradicionalistes van tenir un protagonisme determinant al costat d'un falangisme que anava reforçant de manera accelerada la seva presència, abans pràcticament inexistent. Els dos àmbits en què va fer-se notar la influència del tradicionalisme van ser principalment les tres Comissions Gestores Municipals —nom que van rebre els ajuntaments en el primer franquisme— i el nou Centro Nacional, resultat de la confiscació de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera.³⁹

L'aparença monolítica del règim no amagava, però, algunes fissures. Cap al 1948, va repartir-se per la ciutat un full volant sorprenent que portava el títol de «Las travesuras del Sr. Solsona», signat

37. Diguem també que, entre 1939 i 1979, l'actual avinguda de Montserrat d'Igualada va portar el nom de Tercio de Nuestra Señora de Montserrat.

Els donatius per al monument-crypta van ascendir a 3.773.000 pessetes. Hi van ajudar 1.253 famílies i 500 institucions públiques (Salvador Nonell, *Diario de amor y de paz...*, cit., p. 525-526).

38. Arxiu Isidre Quintana.

39. Vegeu el capítol «Igualadins a Sant Sebastià. El primer franquisme» a Antoni Dalmau i Ribalta, *La Guerra Civil i el primer franquisme...*, cit., p. 316-366.

per «Unos Ex-combatientes que no se han hecho estraperlistas» i que constituïa una severa diatriba contra Ramon Solsona i Cardona. Carlistes «autèntics» —seguidors de Don Javier de Borbón Parma— l'acusaven, entre altres floretes, de ser el «jefazo» i l'«orientador» de l'anomenat «carloctavismo», «*que no es otra cosa que un fetijonsismo vergonzante*». Una de les causes immediates del paper era que Solsona havia volgut compatibilitzar al Centro Nacional una conferència del cèlebre jesuïta P. José A. de Laburu i la projecció de la pel·lícula *Gilda*, pedra d'escàndol de l'època.⁴⁰

Durant molts anys, el serraller Josep Brunet i Vila, que també acabaria entrant a l'ajuntament als anys seixanta, mantindria la flama de l'organització que ell presidia. Va ser el temps, també, de la publicació mensual, entre l'abril de 1956 i el novembre de 1962, del *Butlletí de la Comunió Tradicionalista d'Igualada*, que va arribar a treure 58 números, en ciclostil i, en els darrers números, en tipografia a la impremta de Nicolau Poncell, conspicu carlí. Com era previsible, mai no es va moure ni un mil·límetre de l'ortodòxia franquista, però manifestava lògicament, en aquells moments, algunes lleus discrepàncies i, com no podia ser d'altra manera, la seva plena adhesió a S.M.C. Francesc Xavier de Borbó i Parma (Xavier I) i al seu fill S.A.R. Carles Hug de Borbó i Parma. Amb la redacció i l'administració a la seu habitual del carrer de Sant Roc, contenia tres o quatre fulls, era bilingüe i no identificava persones, més enllà de signatures de col·laboradors no igualadins, amb inicials o pseudònims.⁴¹

40. ACAN-AMI, fons CECI.

41. De tots els periòdics que hem esmentat en aquest article se'n pot trobar una fitxa completa a M. Teresa Miret i Solé, *La premsa a Igualada (1808?-1982)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1983, dos volums.

42. La bandera tradicionalista va onejar a l'ajuntament igualadí fins a la primavera de l'any 1972. En ser retirada, el regidor Gaspar Vilarrúbias va portar-la personalment al taller de Josep Brunet i Vila (vegeu *L'Enllaç*, 5-7-2001, p. 23).

Capella i cripta de Montserrat

Avançada la dècada d'aquells anys seixanta, i en un procés gradual de pèrdua d'activitat, la Comunió Tradicionalista igualadina no va oblidar-se tanmateix de celebrar, al voltant del 10 de març de cada any, la commemoració dels anomenats Màrtirs de la Tradició. Els actes quedaven reduïts únicament a un rosari i a una «santa missa de comunió», completada algun cop —com quan se celebrava en el temps de la postguerra— amb una conferència.

Finalment, en els darrers anys del franquisme, el tradicionalisme igualadí va subscriure el tomb ideològic del partit carlí promogut per Carles Hug de Borbó Parma cap a postures de nova esquerra socialista, autogestionària i federalista. Tanmateix, el pas del temps i el primers passos cap a una transició democràtica a l'Estat espanyol van acabar exhaurint la trajectòria d'un moviment polític que, a escala local, va tenir el seu darrer representant a l'ajuntament en la persona de Joaquim Balsells i Brunet. En les primeres eleccions municipals democràtiques, celebrades el 3 d'abril de 1979, el Partit Carlí, és a dir, el partit polític més antic d'Espanya, ja no va presentar candidatura pròpia a la ciutat d'Igualada.⁴²

ANTONI DALMAU I RIBALTA (Igualada, 1951) és el director de la *Revista d'Igualada*. Ha publicat una vintena llarga de llibres. Darrerament s'ha dedicat particularment a la recerca historiogràfica al voltant de la violència social, la repressió i l'anarquisme en el tombant de segle XIX-XX i al voltant de la Guerra Civil a l'Anoia.